

Een Friesch Predikantstype uit de eerste helft der 19^e eeuw, ¹⁾

door

Dr. G. A. WUMKES.

Wie komen wil tot dieper inzicht in de cultuurgeschiedenis van het Friesche volk, zal niet mogen verzuimen de brievencollectie's te raadplegen, die het archief op de Kanselarij rijk is.

Ik denk aan de prachtverzamelingen van Simon Gabbema, de familie van Beyma thoe Kingma, J. H. Halbertsma en W. Eekhoff e. a.

Het meer intieme leven van onze geleerden, edellieden, predikanten en regenten wordt daar openbaar. Menige kleine trek uit deze verbleekte schrifturen werpt ongekend licht over karakters, toestanden, en geestesstroomingen. Een steeds klimmend genot heeft mij uit de collectie Eekhoff de lectuur verschafte der brieven van Ds. Hendrik Muntingh, door hem aan genoemden archivaris van Leeuwarden geschreven uit zijn stille pastorie te Harich gedurende de jaren 1838—1848, het jaar van zijn dood.

Ik heb er uit leeren kennen een nobelen boerendominé, die het doel, dat ons Genootschap beoogt, liefhad en nastreefde. Dit geeft mij dan ook vrijmoedigheid zijn levensbeeld in deze vergadering te schetsen volgens zijn eigen brieven.

Hendrik Muntingh was van afkomst een Geldersman. Hij werd 15 October 1778 geboren te Ede, een land van bosschen en struwelen, en had domineesbloed in zijn

¹⁾ Lezing gehouden op de algemeene vergadering van het Friesch Genootschap, in Sept. 1917.

aderen. Zijn overgrootvader, grootvader, vader en ook hijzelf hebben allen het voorrecht gehad hun veertigjarig jubileum als predikant te mogen vieren. ¹⁾

Als knaap sleet hij vele dagen op het slot Kernheim, welks bewoonster Mevrouw Le Jeune, die kinderloos was, een groot behagen in hem vond. ²⁾ Op elfjarigen leeftijd verhuisde hij met zijne ouders naar Frieschen bodem, eerst naar Sloten (Juni 1790) en Aug. 1797 naar Makkum, waar zijn vader predikant was. Sedert bleef hij zijn nieuw vaderland trouw tot „in den doet”.

De geschiedenis van zijn „godsdienstige beschaving”, zooals hij die noemde, kwam — om hem zelf aan het woord te laten — hierop neer: „Mijn jeugdig godsdienstig onderwijs was eng en steif en buiten Hellenbroek en Brakel had het zich niet uitgestrekt. Een verbazend vooroordeel tegen alle andere gezindheden was mij ingeboezemd. Ik zag ze aan met een oog van diep medelijden, wijl zij allen een prooi der eeuwige verdoemenis moesten zijn!! Mijn onderwijs op de Latijnsche scholen te Harlingen, Sneek en Meppel bij geliefde en beroemde mannen was vrij goed en bracht bij mij verder de opmerking te weeg: Dat ik, om zalig te worden de zonden verzaken moet, is vrij klaar, maar dat ik, om in Gods woord en in Jezus te gelooven ook alle gezond verstand verzaken moet, is mij zoo klaar niet. De kring mijner bekenden was alleen maar strenge orthodoxen en separatisten. Ik las in die gevaarlijke jaren eenige verleidelijke schrijvers tegen den bijbel, godsdienst en Christendom. Wapens had ik niet. God weet, hoe weinig het scheelde of ik was een atheïst geworden en in de gevaarlijkste jaren des levens aan de ondeugd ten prooi; want dat is dan gewoonlijk het beloop. God zij geloofd! Zijne hand bestuurde mijne schreden. Ik werd student te Franeker (29 Sept. 1796), leerling en vriend en naderhand huisgenoot van Prof. Regenbogen. De onvergetelijke,

¹⁾ Brief van 20 Oct. 1841.

²⁾ Brief van 3 Juli 1839.

maar in Nederland vrij algemeen miskende man, leerde mij het eerst de kostbare parel van bijbel en christelijke godsdienst hoogschatten, kennen en beminnen, zonder dat ik mijne rede, die vonk der Godheid, behoefde te verzaken. Dit laatste verheugde mij in de ziel en ik werkte met ijver en genoegen en gedroeg mij zeer zedig en ingetogen. Maar wat keek ik vreemd op, toen ik uit de geschiedenis, bijzonder Brandt's Historie der Reformatie leerde en uit de ondervinding zag, dat ik zoo doende een zeer gevaarlijk spoor voor mijn fortuin bewandelde. Vele voorregten vielen aan anderen ten deel wegens orthodoxie of huichelarij. Ik besloot geen huichelaar te worden, maar ging met bedaardheid voort". ¹⁾

Regenbogen was in die jaren een gevaarlijke, gehate naam. In Nederland heeft voor Eekhoff geen publiek schrijver of tijdschrift van zijne geschiedenis melding durven maken. ²⁾ Alle recensien over zijne vrijmoedige geschriften zijn meer met gal dan met inkt geschreven. Zelfs in het liberale Leeuwarden werd hij in 1807 ontboden bij den toenmaligen landdrost van Friesland, die hem wilde opleggen geen boeken meer over den godsdienst uit te geven. Ja, de liberale Ds. Brinkman nam hem kwalijk, dat hij in de Friesche hoofdstad durfde prediken tegen de prædestinatie en de eeuwigheid der straffen. Nog veel boozer werd men, toen hij in een preek de verzoeking van Jezus in de woestijn psychologisch zocht te verklaren. ³⁾ In den Haag werd zeer afkeurend gesproken over zijne radikale ideeën. Een der toenmalige staatslieden zei o.a. dat men alle geschriften van dezen hoogleeraar op een schavot door beulshanden moest verbranden. En toen in 1813 een commissie van Friesche predikanten in de residentie was om den Koning te begroeten, zei de heer

¹⁾ Brief van 17 Mei 1838.

²⁾ In België maar één schrijver in de Galerie Historique des contemporains ou nouvelle Biographie, Tom VIII, Bruxelles, 1820.

³⁾ Zie deze leerrede in den bundel, die 1814 te Dordrecht verscheen, bl. 154 v.v.

van Stralen, Commissaris generaal van Binnenlandsche Zaken, tot hen o.a.: „de Friezen hebben zich vooral te wachten voor de gevaarlijke gevoelens van Prof. Regenbogen.”¹⁾

Muntingh heeft zich echter voor zijn leermeester nooit geschaamd. In 1823 hield hij in een vergadering een redevoering over diens leven en geschriften, welke hem vele onaangenaamheden bezorgde. En toen hij een paar jaar later aan zijn vrijzinnigen vriend, den schoolopziener Ds. Visser te IJsbrechtum, verzocht om die redevoering te willen plaatsen in zijne Bijdragen, sloeg deze het af met de woorden: „Dit is nog honderd of vijftig jaar te vroeg.”

Als predikantszoon leerde hij het leven in al zijn geleidingen en schakeeringen kennen. Hij bracht als jong student met zijn zwager S. L. Napjes, predikant te Wyckel, die voor zijn schoonvader eene vacaturebeurt vervulde te Idaard, een bezoek op Beslinga State, waar zij ten eten waren gevraagd bij Baron van Sytzama. „Deze was” — schrijft hij aan Eekhoff — „een kolonel der cavallerie, een gulhartig, groot en schoon manspersoon. In de kamer bevond zich een dame in zwarten rouw, waarmede ik veel sprak over Gelderland, het land mijner geboorte. Er liep toen een jongeheer af en aan. Zou die laatste ook onze gouverneur kunnen zijn?”²⁾

Den 18^{en} Oct. 1801 deed de proponent zijn intree in het kleine Hylaard, dat toen met Lyons was gecombineerd. Doch hij was er niet gezond. Ook voelde hij zich niet thuis te midden van de kleilanden, die in herfst en winter kaal daarheen lagen. Het was voor hem een uitkomst, dat na een goed halfjaar het beroep van het boschrijke Harich kwam. Den 15^{en} Aug. 1802 deed hij er reeds zijn

¹⁾ Brief van 17 Mei 1838.

Ook de hofprediker en secretaris der Synode Ds. Dermout, laat zich in zijn Geschiedenis der Herv. Kerk ongunstig over Regenbogen uit.

²⁾ Brief van 3 Mei 1841.

intree en tot zijn dood (1848) heeft hij in deze kleine Gaasterlandsche gemeente zijn verder leven gesleten. Voor elk beroep, dat hij ontving, bedankte hij, zelfs voor Goutum bij Leeuwarden, een vet pastoraat, terwijl Harich slechts f 600 gaf. Meer dan veertig jaar is hij daar in de bediening geweest, des zomers zwoegende langs de zandige wegen, als een verre zieke hem wachtte, des winters wadende door de modderpoelen bij het huisbezoek, dat hij verrichtte zonder ouderling. Dat vond hij vertrouwelijker voor de menschen. „O God” — barst hij uit in een brief aan Eekhoff ¹⁾ — „Wat heerscht er in vele woningen veel ellende, dwaling, kommer, zorg, smart, twist, armoede, onvergenoegdheid. Hoe onmachtig gevoel ik mij dan om heil aan te brengen. Evenwel verstrekt het mij tot genoegen, dat de menschen mij over hunne geheimste belangen onderhouden.”

Eerst woonden zijn beide zusters bij hem in, later werd zijn huishouding bestuurd door een oude dienstbode. Het huwelijk keurde hij voor den predikant minder geschikt. Op dat punt was hij een beetje Roomsch. Hij vond, dat het huwelijk ook alleen kerkelijk moest gesloten worden. Ja, hij achtte het als een sacrament. Het burgerlijk huwelijk noemde hij burgemeesterlijk, grietmannisch, notarieel. Wanneer hij eens dergelijke stellingen debiteerde, keken z'n kerspellieden hem aan alsof hij zoo met pak en zak uit Japan was gekomen, ja een enkele vermeette zich te zeggen, dat dominé in dat opzicht ze alle vijf niet had. ²⁾

Men stelle zich onzen pastor echter niet voor als een eenzelvigen, menschenschuwen oudvrijer. In zijn hof bloeide welig de plant, die vriendschap heet. Prof. R. Koopmans, Ds. Nieuwold, conrector Ankringa, Ds. Waalkes te IJsbrechtum en Eekhoff waren zijn trouwe vrienden. En wat stond hij op goeden voet met naburige collega's zooals Beekhuis ³⁾ te Tjerkgaast, van Giffen te Wyckel en Anne

¹⁾ Brief van 7 Nov. 1838.

²⁾ Brief van 26 April 1841.

³⁾ Hij noemt Beekhuis een doorgeleerd man.

Tjittes Reitsma te Oudemirdum. Laatstgenoemde, een Lemster, was de helft jonger dan Muntingh, maar stond bij hem in hooge achting wegens zijn buitengewone knapheid en liberaliteit, en werd dan ook zijn vertrouwde raadsman in „zware gevallen.”¹⁾ Des winters kwam collega Folpmers te Oudega (H. O.) met zijn vrouw gedurig op schaatsen en dan brachten zij een lekkere Drentsche stoet meê, want zij hadden een nieuwen oven in de pastorie gekregen en bakten hun eigen brood.²⁾ Ook was Muntingh vaak te gast op Lycklamabosch onder Sondel, het buiten van Jr. H. R. van Burmania Rengers, die in 1817 grietman was van Gaasterland. „Deze edelman heeft mij — schrijft hij — meer dan iemand de grootste beleefdheid aangedaan”.³⁾

De pastorie heette in den volksmond de stins en met reden, want het was het oude Minnema State, met muren van over de drie voeten dik. In 1808 wilde Muntingh tegen den westelijken muur een appelboom planten. Hij liet toen, om te onderzoeken of het leem ook te hoog zat, een diep gat graven en ziedaar men vond een afgebroken antieke ijzeren piek, een wapentuig wellicht van de Schieringers. „Ik keur het ding” — schreef hij aan Eekhoff — „voor ruim vijfhonderd jaar”. Volgens de overlevering zou de stins toen zijn belegerd en de kelder voor de Schieringers als bewaarplaats van edele metalen en de huidige studeerkamer als geldmunterij van Gaasterland hebben gediend. Thans bergde Muntingh in den kelder de winterprovisie van hemzelf en van arme gemeenteleden, die geen kelder hadden. Toen in den winter van 1823, op den 23^{en} Jan. de thermometer daalde tot 23 graden Fahrenheit beneden nul, was er geen aardappel bevroren.⁴⁾

Stellig onder invloed van de oudheidstemming, die tusschen de zware pastoriemuren heerschte, werd in Muntingh's

¹⁾ Reitsma stond te Oudemirdum 1830—38 en vertrok toen naar Roordahuizum. Hij gaf ook jongeheeren les in oude talen.

²⁾ Brief van 18 Dec. 1844.

³⁾ Brief van 2 Mei 1838.

⁴⁾ Brief van 18 Dec. 1844.

gemoed een innige liefde geboren voor de dingen van het verleden. Hij was kinderlijk blij met de vondst, dat Gaasterland in 1290 Harichsteradeel werd genoemd en met de mededeeling van een mennisten visscher te Balk, dat diens vader, kastelein op Tacoziyl, in z'n jeugd een zeer oude acht en twintig had gezien, die te Harich geslagen was.¹⁾

Hij slaakte een bittere klacht toen in 1840 de muntvondst van Rijs, die hij een week lang in huis had gehad en die Mr. Boeles beschreven heeft in zijn monografie *Les Trouvailles de Monnaies Carolingiennes dans les Pays Bas* etc., Amsterdam 1915, p. 47, gedeeltelijk voor Friesland verloren ging. „Het is zoo jammer” — schrijft hij aan Eekhoff, — „dat men mij sedert vele jaren in het antiquarische altijd heeft tegengewerkt, zoowel hoog als laag; dat men mij nooit daartoe de hand geboden heeft. En waarom anders, dan omdat men mij voor gevaarlijk hield, omdat ik nòch een dweeper nòch een vleijer wilde zijn. Moest er een weinigje geld gegeven worden, o, dan sprak het van zelve, dat ik mij bij niemand moest vervoegen! Nu is er veel onherstelbaar verloren. Het verheugt mij intusschen, dat mijne kleine bemoeiingen aan het Genootschap behaagden.”²⁾

Sedert deze muntvondst maakte hij letterlijk jacht op oude munten. Toen de Luds werd drooggemalen en de slatting in vollen gang was, ging hij telkens naar de arbeiders met het verzoek, dat zij hem van elke vondst in kennis zouden stellen.³⁾ Ook bij de slatting van de Oude Bakhuizer vaart was hij op zijn post en werd hij met moeite een gouden munt van Lodewijk den Vrome machtig, die hij aan Eekhoff zond. Niet minder belang stelde hij in de penningen van de Fransche emigranten, die in de bosschen onder Ruigahuizen in 1841 werden gevonden. In een brief van 2 Mei 1838 schreef hij reeds over deze

1) Brief van 3 Mei 1841.

2) Brief van 20 Oct. 1841.

3) Brief van 16 Juni 1841.

vluchtelingen, die door de intrekking van het Edict van Nantes in 1685 in deze oorden een veilige wijkplaats vonden en „dat eenzame, romaneske dorpje” bouwden. „Zij bragten” — zoo verhaalt hij — „hunnen Franschen predikant mede. De gemeente bestond nog in 1718, maar toen is ook de laatste predikant, Jaques Arnauld, gestorven. De pastorie en kerk zijn toen afgebroken en de fransche families versmolten en verdwenen. Er is nog een zeer somber kerkhof en klokhuis. De meeste huizen zijn weg. Hier en daar ziet men nog in de bosschen groote vierkante grachten, waarbinnen die Franschen hunne landhoeven aanlegden. De Fransche doop-, ledemaat- en trouwboeken zijn door de weduwe van bovengemelden laatsten predikant overgeleverd aan de Synode der Waalsch Fransche gemeente in Nederland. Zie hunne Acten van Bloei-maand 1731, Art. 60. De acten der Nederlandsch-Waalsche Synode moeten hiervan ook iets hebben, maar ik heb geene bekenden onder die Fransche heeren om het mij te zeggen. Ziehier nog een grafschrift, dat ik wel vier voeten diep uit het kerkhof heb laten graven. De kroon was er nog, maar het familie-wapen was afgebroken: „Ice reposent Jean Gaston, Louis Maximilian, Claude Auguste de Gorpon, agés de VI ans, de III ans et de II Mois, Decembre Le (IX,) le (XII) *Juin* et XIV *Jeuillet* 1687 Enfants de Messieure Louis de Gorpon, Chevallier, Seigr de Thenie et Dame Susanne de Lavallade”.

Belangrijk zijn ook zijn mededeelingen omtrent de vondst van goudstof, dat een halve vinger dik, bij wijze van kwik om een kolossalen balsteen zat, die naast de pastorie in 1822 werd opgegraven, ¹⁾ alsmede van de krijtvondst bezijden Rijs aan den opgaanden weg naar Staveren, bij een putboring 43 voet diep, op de boerderij van Willem Hiddes Korenstra. ²⁾

¹⁾ Brief van 30 April 1841.

²⁾ Brief van 4 Aug. 1841.

Zoowel van het goud als het krijt zond Muntingh een kleine hoeveelheid naar Eekhoff.

Muntingh werkte serieus aan zijn preeken. Als hij een lievelingstekst onder handen had, zooals Luc. 17 : 20, 21 („Het Koninkrijk Gods komt niet met uiterlijk gelaat, want zie, het is binnen ulieden”) dan deed hij er soms eenige weken over.

En onder allen anderen arbeid hield hij de klassieken van Hellas en Latium bij. Toen hij 63 jaar oud was moest hij nog nieuwe edities hebben. Zijn uitgave van Plinius' *Historia Naturalis*, een zeer zeldzame druk in kwarto van 1511 vol abbreviaturen, matte hem in het lezen te veel af, evenals de duodecimo uitgave der wijsgeerige werken van Seneca en der blijspelen van Plautus. Wat was hij in zijn schik met de nieuwe Plautus-editie van Gronovius, die de Gouverneur van Friesland hem in 1841 ten geschenke gaf en hoe bewonderde hij de soliede geleerdheid in al die noten aan den voet der bladzijden. „Wie zou zeggen” — schrijft hij aan Eekhoff — „dat die Plautus te Rome maar een arme bakkersknecht geweest is. Alleen over de 5^e Acte scen. I vs. 1—25 van zijnen Phoenulus zal ik wel een jaar werk hebben met studeeren in tusschenuren. Mocht ik daartoe leven en gezondheid hebben! Ik herinner mij nog de gesprekken met mijnen onvergetelijken meester Regenbogen daarover in 1799 gehouden. ¹⁾ Ik ben onlangs vier dagen alleen in den Mercator bezig geweest”. ²⁾ Demosthenes en Cicero vond hij onovertroffen meesters. De lofreden van Plinius op Trajanus was hem een verbazend meesterstuk der oudheid, waarbij de lofreden van Prof. Tydeman op Hemsterhuis niet haalde. ³⁾

Zijn vrijzinnige, radikale denkbeelden heeft Muntingh nooit onder stoelen en banken gestoken. En hij durfde wat aan! „Ik weet niet beter — of ik ben de eenigste predikant in Friesland, die aan Napoleons trawanten geweigerd heb mijne doopboeken over te geven. Ik verwachtte

¹⁾ Brief van 14 Juli 1841.

²⁾ Brief van 20 Oct. 1841.

³⁾ Brief van 4 Juli 1838.

toen een wreede straf, maar die befaamde, moorddadige tyran kreeg het druk met zijn gevegten en met de koude in Rusland. Ik heb in de jaren 1811—13 nagenoeg zonder traktement gediend. Ik heb het nog niet, want alles vereenigde zich tegen mij uit religiehaat. De gouverneur van Humalda was mij niet zeer gunstig. De zucht tot dweeperij was in Gaasterland ten allen tijde verbazend erg. Bij mijn komst aldaar in 1802 heb ik mij daartegen het eerst verzet. Dit had hier nog nooit iemand gewaagd. Ik heb er zwaar en lang voor geleden". Later kreeg hij hulp in zijn collega's Reitsma en van Giffen. Zij gaven met hun drieën tegen de Calvinistische strooming, die zich in de Afscheiding baanbrak, een felle bestrijding in het geschrift *Bloemlezing. Geschiedkundige minder algemeen bekende bijzonderheden betreffende de Nationale Synode te Dordrecht* door Gamma de Vinen, Groningen, 1835, 316 pag., een geschrift dat veel kennis, belezenheid en een vaardige pen verraadt. De schrijvers zijn echter niet bij machte geweest de groote lijnen en gedachten te speuren van de Nederlandsche Calvinisten. Zij zien slechts „les petites cotés de l'histoire". Bogerman moest bisschop zijn geweest op de rooverssynode te Ephesus; hij is geldgierig geweest, Gomarus had een ongemakkelijken aard; de Contra Remonstranten waren allen gemelijke, onvergenoegde lieden. In dien trant gaat het voort. ¹⁾

Er behoorde moed toe om in die dagen de orthodoxie zoo te lijf te gaan. Het conservatisme voerde in de Haagsche Synode na de Afscheiding van 1834 den boventoon. Zij vaardigde 16 Juli 1834 een streng besluit uit aan de predikanten om zich „noch bij het openbaar, noch bij het bijzonder onderwijs te bedienen van woorden, die hen zelf in verdenking konden brengen van afwijking der oude geloofsformulieren". Het geheim van de auteurs mocht dan ook niet uitlekken. Muntingh drukte zijn vrienden op 't hart hun brieven goed te verzegelen. En toen Eekhoff

¹⁾ Zie: Bloemlezing pag. 223, 327 enz.

hem een exemplaar van de *Bloemlezing* benevens een brief van Prof. Regenbogen, slechts met een touwtje vastgemaakt, toezond, vond hij dit onaangenaam. ¹⁾

In den winter van 1843—44 werd hij consulent van Balk, tegen den zin dier gemeente, die streng orthodoxch was. Men maakte het hem niet gemakkelijk. „Zij loopen” — schreef hij — „overal elders om raad, bij klerken, vrede-regters, advocaten en Roomschen”. Bijna niemand durfde bij hem ter catechisatie komen om zijn gevaarlijke gevoelens. De kerkeraad klaagde hem aan wegens heterodoxie bij den Koning. Zijn studeerkamer, sedert jaren aan theologische en klassieke studiën gewijd, veranderde in een advokatenkantoor. De tafels lagen vol wetten, kopieën, ontwerpen, protocollen en missiven. Elk oogenblik kwam de kerkeraad van Balk met allerlei lastige kwesties. Het verdroot hem eindelijk zoo, dat hij ontslag aanvroeg als consulent, maar dit werd geweigerd. Ook de hulp van den secundus consulent werd afgeslagen. Gelukkig kwam een einde aan de vacature door de bevestiging van Ds. Eykman (6 Oct. 1844), die z. i. nog verder ging dan de Dordtsche synode en de Separatisten. ²⁾ Toen Eykman in het najaar 1846 vertrok naar Nunspeet, kon Muntingh hem nog losmaken, maar hij was dankbaar, dat zijn vriend van Giffen nu het consulentschap van Balk mocht overnemen. ³⁾ Hij was het harrewarren moe. Zijn krachten namen af. Zijn hand werd beverig. Zijn gedachten richtten zich intensiever op de onzienlijke wereld des Geestes.

Hij verdiepte zich in het werk van Ds. E. A. Boerman, *De Christelijke Ouderdom of Herinneringen, Bepeinzing van het tegenwoordige en gedachten aan het toekomstige in de eeuwigheid*, Dordrecht 1847. Toch dacht hij ook nog aan het Genootschap en de Friesche oudheden en taal. Hij zond aan Eekhoff een lijst van Friesche schrijvers, eertijds opgemaakt door zijn vriend Visser te Ysbrechtum,

¹⁾ Brief van 7 Nov. 1838.

²⁾ Brief van 20 Dec. 1843, 5 Juni en 22 Oct. 1844.

³⁾ Brief van 3 Febr. 1847.

die door den dood verhinderd was ze uit te geven. Muntingh had er zelf een aanvullingslijst bij gewerkt. Ook meldde hij, dat een zekere Klaas Swart gereed stond om een groote ontdekking te doen van oudheden, dicht bij Ruighuizen op een plaats, waar misschien een stins had bestaan. ¹⁾ Den 28^{en} Jan. 1847 zond hij zijn emeritaatsaanvraag naar den Koning, De ringbroeders namen tot het ingaan van het emeritaat op 1 Jan. 1848 den dienst voor hem waar. De duizeligheid, waarmede hij was bezocht, bleef voortduren. „Ik zie wel” — schreef hij in zijn laatste brief aan Eekhoff ²⁾ — „dat ik mij lijdzaam aan Gods beschikking moet onderwerpen”.

Het was hem een liefelijke gedachte, dat grietman van Swinderen naast de oude stins een fraai huis liet bouwen, waar hij als emeritus zijn levensavond kon slijten. ³⁾ Of hij de nieuwe woning heeft betrokken is mij niet gebleken. In elk geval heeft hij er zeer kort gewoond. Hij overleed 19 Juli 1848. Zijn vriend van Giffen sprak de lijkrede uit, die in druk verscheen. ⁴⁾ Een tijdgenoot noemt Muntingh een man van groote geleerdheid, geestesbeschaving, aangename manieren en practischen zin. ⁵⁾

Wij voegen er aan toe: Hij was een oprecht man, die niet den stroom volgde en evenmin naar de meerderheid vroeg. Hij vond het verachtelijk te wandelen naar den regel:

„J'eusse été près du Gange esclave des faux Dieux
Chrétienne dans Paris, Muselmanne en ces lieux.”

¹⁾ Brief van 23 Sept. 1846.

²⁾ Brief van 12 Mei 1847.

³⁾ Brief van 12 Mei 1847.

⁴⁾ Lijkrede ter gedachtenis van Henricus Muntingh, door zijn vriend L. van Giffen, Leeuw. 1848.

⁵⁾ S. D. v. Veen. Aanvullingen en Verbeteringen op Romein's Naamlijst van Friesche predikanten, bl. 57.

In de lijkrede van ds. van Giffen wordt nog het volgende van hem gezegd:

„Men kon het hem aanzien, dat hij zich niet thuis gevoelde in een kring, waar men den tijd verbeuzelt, en voor het lichaam

Had hij zich op die kunst kunnen toeleggen, dan ware hij de kerk doorgevlogen en wellicht als predikant in den Haag of Amsterdam gestorven. Nu is hij een boeren-dominé gebleven. En dat is zijn eer.

en zinnelijk genot wel, maar voor verstand en hart niet zorgt. Zoodra hij kon, gaf hij aan de gesprekken eene belangrijke wending, en weldra werd hij de ziel van het gezelschap en dan was hij thuis en haastte zich niet. Maar dan had hij ook aller oor en wist bij afwisseling met vroolijke, uitgezochte, geestige verhalen te vermaken en door diepen ernst te treffen. Hierin had hij eene gemakkelijheid en hebbelijheid, welke velen, reeds als student in hem bewonderden en waardoor hij naderhand zoo sterk wist te werken tot verlichting en beschaving.”